

Architektura baroku jako inspiracja do uczestnictwa w turystyce miejskiej (na podstawie opinii turystów o wybranych zabytkach Krakowa, Warszawy i Poznania)

Agnieszka Niezgoda

agnieszka.niezgoda@ue.poznan.pl

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Instytut Gospodarki Międzynarodowej

Izabela Wyszowska

wyszowska@awf.poznan.pl

*Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu,
Zakład Przyrodniczych i Kulturowych Podstaw Turystyki i Rekreacji*

Abstrakt:

Odwiedzając różne miasta, współcześni turyści poszukują nowych wrażeń i inspiracji. Wśród wielu atrakcji i ofert mogą się zagubić czy nawet zapomnieć o tradycyjnych walorach turystycznych centrów miejskich, do których należą zabytki architektury minionych epok historycznych.

Celem artykułu jest próba oceny znaczenia architektury baroku w Polsce dla uczestnictwa w turystyce miejskiej i jego odzwierciedlenie w opiniach turystów. Artykuł w szczególności koncentruje się na ustaleniu świadomości odbiorców w zakresie znaczenia i rangi trzech istotnych zabytków opisywanej epoki, które wybrano dla potrzeb artykułu (kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie, pałac w Wilanowie, kościół farny w Poznaniu¹). Wszystkie trzy obiekty są elementami głównych tras turystycznych miast, w których się znajdują.

Na podstawie opinii zamieszczonych na portalu TripAdvisor autorki postanowiły zbadać, czy kultura i cechy baroku zostały odzwierciedlone w opiniach turystów i mogły stanowić inspirację do odwiedzenia analizowanych miejsc w trzech wybranych miastach Polski. Zastosowano metodę badawczą *desk research* (analizę danych zastanych). Porównując opinie na temat analizowanych zabytków, można uznać, że u osób, które podzieliły się wrażeniami na portalu TripAdvisor, najczęściej odniesień do baroku znalazło się w opiniach o kościele farnym w Poznaniu (31%), następnie o kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie (22%), a najmniej – w opiniach na temat pałacu w Wilanowie (5%).

Badanie ma charakter pilotażowy, a opracowanie stanowi wstęp do dalszych pogłębionych badań jakościowych.

Słowa kluczowe: architektura baroku, atrakcje turystyczne, turystyka miejska, opinie turystów

Wprowadzenie

Mimo trudnej rodzimej historii, wielu zniszczeń i grabieży jakie niosły kolejne najazdy i wojny rozgrywające się na terenie ziem polskich, zachowało się do dziś stosunkowo szerokie i cenne, w kontekście europejskim, dziedzictwo architektury minionych epok. Zwłaszcza obok gotyckiej, w krajobrazie kulturowym, znacząco wyróżnia się architektura barokowa, co dostrzeże nawet nie będący specjalistą z tej dziedziny, turysta. Warto by architektura baroku cieszyła się zainteresowaniem i uznaniem kolejnych pokoleń, otoczona należną opieką konserwatorską i stanowiąc

¹ Dawny kościół jezuicki, obecnie farny, którego oficjalna nazwa brzmi: Bazylika kolegiacka Matki Bożej Nieustającej Pomocy, św. Marii Magdaleny i św. Stanisława Biskupa w Poznaniu, w tekście w wersji skróconej – fara lub kościół farny w Poznaniu – te nazwy bowiem także funkcjonują w literaturze i w powszechnym użyciu. [<https://pik.poznan.pl/miejsca/fara-poznanska/>]

istotny element ofert turystycznych, w tym zwłaszcza tematycznych turystyki miejskiej².

Ważne jest aby jej promocja oraz obecność w ofertach turystyki miejskiej była właściwie akcentowana. Nie będzie to jednak w pełni możliwe bez wiedzy i świadomości potencjalnych odbiorców, a nawet organizatorów turystyki, którzy nie zawsze na etapie szkolnym czy uczelnianym uzyskali właściwe kompetencje w zakresie historyczno-artystycznym. One bowiem warunkują późniejsze zainteresowanie i korzystanie z ofert przeznaczonych dla turystów kulturowych, chcących poszerzać swe horyzonty w oparciu o zdobyty już wcześniej solidny fundament. Słusznie głosi bowiem znane powiedzenie powtarzane przez poznańskich przewodników, że aby widzieć, trzeba wiedzieć [Wyszowska 2015].

Polski barok ma turystom wiele do zaoferowania, zarówno w zakresie architektury sakralnej jak i rezydencjonalnej. Kultura rodzimego baroku wniosła do dorobku europejskiego kilka zupełnie oryginalnych osiągnięć, w tym nie mający poza ówczesną Rzeczpospolitą szlachecką podobnych odniesień – portret trumienny, ponadto wileńską szkołę architektury czy lwowską rzeźbę rokokową [Mikocka-Rachubowa 1994]. Jest więc powód do dumy z dziedzictwa przeszłości i jego szerokiego wachlarza do zaprezentowania zainteresowanym.

Celem niniejszego artykułu jest próba oceny znaczenia baroku w Polsce dla uczestnictwa w turystyce miejskiej i jego odzwierciedlenia w opiniach turystów. W szczególności skoncentrowano się na świadomości znaczenia i rangi trzech najbardziej rozpoznawalnych zabytków tej epoki, które wybrano dla potrzeb artykułu. Są nimi: kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie, pałac w Wilanowie i kościół farny w Poznaniu, stanowiące istotny element miejskich tras turystycznych (Trakt Królewski w Warszawie, Droga Królewska w Krakowie, Trakt Królewsko-Cesarski w Poznaniu). Wybór tych obiektów uwarunkowany jest ich wyjątkowym znaczeniem na tle rozwoju sztuki barokowej w Polsce oraz wcześniejszymi badaniami sondażowymi³.

² W publikacji *30 sposobów na Poznań, przewodnik tematyczny* (2012, s. 148), kościół farny zakwalifikowany jest do propozycji 11 tras tematycznych. Jest więc duże prawdopodobieństwo iż turysta korzystający z opracowania zajrzy do świątyni przy okazji różnych tras i różnej problematyki.

³ Badania prowadzone w latach 2012-18 dotyczyły sprawdzenia wśród studentów kierunku turystyka i rekreacja AWF w Poznaniu, znajomości zabytków określonych stylów historycznych, w tym baroku. Wyniki wykazały, że najczęściej wskazywanymi jako przykłady zabytków barokowych w Polsce były właśnie omawiane obiekty Krakowa, Warszawy i Poznania, stąd decyzja o ich wyborze do analizy przy aktualnych badaniach, na potrzeby niniejszego artykułu.

Wyłonione do analizy dzieła architektury barokowej wpisują się znacząco do europejskiego dziedzictwa epoki. Współcześnie, jako atrakcja turystyczna, mogą stanowić inspirację do odwiedzenia wskazanych miast, jednocześnie generować rozwój turystyki miejskiej, której cechą charakterystyczną jest zorientowanie turysty na poznawanie określonego w programie wycieczki, miasta. Przy tym drugorzędne jest czy chodzi o miasto o znaczeniu historycznym, politycznym, kulturowym czy rozrywkowym [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 97].

Przyjmując tezę o znaczeniu indywidualizacji i wzroście wykształcenia współczesnych konsumentów [Nieżgoda 2013, s.133; Niezgoda 2017, s.122; Reich, Pechlaner, Hoelzl 2006, s.109] w artykule postawiono pytanie: czy wiedza i zainteresowanie rodzimych turystów architekturą barokową w Polsce jest odzwierciedlona w opiniach umieszczonych przez nich na portalu TripAdvisor?

Charakterystyka baroku

U schyłku XVI wieku, w Rzymie, po renesansie i manieryzmie, narodziła się na gruncie wielu przemian religijnych oraz społeczno-politycznych nowa tendencja artystyczna epoki nowożytnej, uzyskując z czasem powszechne miano „baroku”. Pierwotne określenie włoskie „barocco”, z którego rozwinęła się dzisiaj stosowana nazwa, oznaczało dziwactwo coś niezwykłego, szczególnego, w tym dziwne, osobliwe formy w sztuce. Z kolei z języka hiszpańskiego – perłę o nieregularnym kształcie. Przyjęte określenie, jest jak można sądzić, adekwatnym mianem dla tej niejednoznacznej, pełnej kontrastów i różnorodności epoki, o której mawiano także „piękno wielorakie – tkwiące w sprzecznościach”⁴.

W 1745 roku u schyłku rozwoju baroku, drezdeński malarz Krubsacius użył sformułowania „gust barokowy” na tendencje artystyczne omawianego czasu. Zwolennicy renesansu i klasycyzmu okrzyknęli włoską architekturę XVII wieku jako anormalna, sprzeczna z regułami, ekstrawagancka. W XIX wieku sztuka baroku oceniana była jako „zwyrodniały renesans” i zdecydowanie odrzucana z punktu widzenia estetycznego. W ówczesnym przekonaniu Michał Anioł był ostatnim artystą „dobrej sztuki”. Pełna rehabilitacja baroku nastąpiła w końcu XIX i w XX wieku. W Niemczech słowo barok stało się wówczas obiektywnym terminem w historii stylów obejmującym całość kultury epoki [Pevsner 2013, s. 153]. Dostrzeżono odmiany, nurty baroku (francuski, holenderski, angielski czy rzymski), uznano go nie tyle za styl, ale za

⁴ Rozważania na temat nazwy, różnych zjawisk oraz oceny i badań dotyczących baroku w: Chrzanowski 1994, s. 7-13.

epokę, trwającą w przedziale czasowym od 1590-1740 roku [Rożek 2015, s. 206]⁵. W literaturze naukowej wyodrębniono sztukę baroku dworskiego (pałace, odzwierciedlające pozycję ówczesnych władców), kościelnego (architektura sakralna w ramach działań kontrreformacji), mieszczańskiego (z kolebką w Holandii). Cechami baroku, które uwidoczniły się już na samym początku były przede wszystkim niesamowita dynamika, malowniczość, monumentalizm, operowanie efektami świetlnymi i kontrastami. W baroku brakuje jednorodności, z wielką siłą dochodzi w nim do głosu indywidualizm artystyczny. Pojawiają się zjawiska trudne do jednoznacznego porównania, „możliwość sprowadzenia [sztuki barokowej] do jednego mianownika wydaje się wątpliwa” [Rożek 2015, s. 207]. Charakterystyczna dla epoki baroku stała się swoista teatralizacja. Życie postrzegano jako wielkie „theatrum”, w którym przenika się sacrum i profanum. Uroczystości sakralne i świeckie zamieniały się wówczas w wielkie, reżyserowane przedstawienia, dotyczyło to także i pogrzebów, które przybierały niezwykle rozbudowaną postać – „pompa funebris”.

Na obradującym w latach 1545-1563 Soborze Trydenckim, w ramach reformy Kościoła katolickiego, którego pozycję zachwiała reformacja, w ramach działań kontrreformacyjnych zdefiniowano m.in. dogmaty katolickie, ustanowiono monarchiczny charakter Kościoła, przekreślono wszelką możliwość ugody z protestantami. Poza ustaleniami dotyczącymi spraw organizacyjnych, kadrowych, liturgicznych dużą rolę nadano inkwizycji kościelnej mającej ingerować w kwestie artystyczne. Sztuka miała stać się orężem propagandowym, pouczając wiernych w zakresie prawd wiary. Święty Karol Boromeusz odrzucił wówczas tak popularny w renesansie plan koła (centralny), zalecając budowanie kościołów na planie krzyża. Ideały architektów doby odrodzenia poszły w niepamięć, a w ich miejsce Kościół katolicki wprowadził nowe zasady regulujące formy architektoniczne. Zgodnie z kontrreformacją w odniesieniu do architektury obowiązywała zasada: zachwycić, wzruszyć, pouczyć i przekonać. Kościół zamierzał apelować do uczuć swych wyznawców by przyciągnąć jak najwięcej „zbląkanych owieczek” z powrotem do „owczarni”. Narzędziami działania kontrreformacji miała być m.in. propaganda ustna (kazania), propaganda drukowana (literatura teologiczna po łacinie i w językach

⁵ Niekiedy wśród współczesnych autorów piszących o baroku występują rozbieżności w datowaniu poszczególnych faz, np. Orzechowska-Kowalska 2003, s. 130-131, podaje: wczesny barok włoski: 1570 – 1630; dojrzały: 1630- 1700; późny: 1700-1780.

W odniesieniu do baroku we Francji stosuje się najczęściej określenia: Styl Ludwika XIII (1610-43); Styl Ludwika XIV (1643-1715); styl Ludwika XV (1715-74).

narodowych), propaganda wizualna (teatr, widowiska, sztuki piękne), przymus wyznaniowy (prześladowanie heretyków przez powołaną inkwizycję oraz cenzurę druku). Orężem do realizacji tych zadań miał się stać powstały w 1540 roku zakon jezuitów (Towarzystwo Jezusowe) założony przez Ignacego Loyolę. Zakon skupiał się na szkolnictwie, wychowaniu młodzieży, nowych formach duszpasterskich, misjach na świecie, a nade wszystko nadał sztuce funkcję propagandową sięgając do tematyki średniowiecza, akcentując wyparte przez reformację wątki maryjne i hagiograficzne w sztuce. Kładł nacisk na rozbudowę i widowiskowość liturgii, teatralność wnętrza sakralnych, które miały dawać iluzję raju. Efekt niezwykłości, niebiańskości potęgowała muzyka organowa lub chóralna i woń kadzideł. Wzorcem dla wszystkich budowanych wówczas świątyń jezuitów był macierzysty rzymski kościół Il Gesu, którego rozwiązania architektoniczne ściśle odzwierciedlały nowe idee Kościoła katolickiego.

Ryc. 1. Kościół Il Gesu w Rzymie

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kosciół_Najświętszego_Imienia_Jezus_w_Rzymie#/media/Plik:Il_Gesu.jpg [dostęp 27.10.2020]

Okres tzw. wczesnego baroku pojawił się po Soborze Trydenckim realizując jego postulatory i określany był mianem stylu potężnego i surowego. Rozwijał się w latach 1590-1630 i wykształcił architekturę monumentalną, pełną powagi, spokoju oraz zdobniczej ascezy. Jest to architektura w pełni odzwierciedlająca walkę Kościoła o przywrócenie należnego sobie miejsca w Europie. W gronie twórców rzymskich wyróżniają się wówczas architekci tej rangi co Giacomo Barozzi da Vignola, Carlo Maderna czy Domenico Fontana.

W latach 1630-1680 barok osiąga szczytowy punkt rozwoju w Rzymie. Kościół katolicki z fazy walczącej przechodzi w fazę tryumfującą, architektura uzyskuje w związku z tym swą formę rozwiniętą, najbardziej odzwierciedlającą cechy i treści, które kojarzy się powszechnie ze słowem barok. W tym czasie styl rozprzestrzenia się już dynamicznie poza granicami Rzymu (Północne Włochy, Hiszpania, Portugalia, Niemcy, Austria). Prym wśród architektów rzymskiego baroku wiecie Giovanni Lorenzo Bernini, który w swej twórczości rzeźbiarskiej wprowadza dynamikę choć jeszcze w projektach architektonicznych zachowuje klasyczną powściągliwość. Jego konkurent Francesco Borromini oraz Guarino Guarini nie obawiają się zerwać z tektoniką prostej ściany na rzecz pofalowanej, zdynamizowanej koncepcji przestrzennej. Borromini jak twierdzi Pevsner [2013, s. 156] wykazywał wręcz rewolucyjną śmiałość i beztroskę a nawet pogardę dla tradycji (kościół San Carlo alle Quattro Fontane w Rzymie).

Następuje wówczas zatarcie granic między architekturą, rzeźbą i malarstwem, co w połączeniu z muzyką i liturgią w świątyniach, dało niezwykle efekty iluzji niebiańskiej rzeczywistości oszałamiając takim niezwykłym wrażeniem wiernych.

Rzymski barok pełen dynamiki i fantazji oddziaływał silnie na rozwój artystyczny m.in. Bawarii, Austrii, Czech oraz Polski. Rozwijający się wówczas nurt klasycyzujący francuskiego baroku czasów Ludwika XIV, a następnie tendencje rokokowe Ludwika XV, także miały duży wpływ na oblicze polskiej sztuki barokowej, datującej się niemal równoległe z rozwojem sztuki europejskiej tego okresu do II połowy XVIII wieku (czyli do epoki stanisławowskiej i sztuki klasycyzmu). Można, więc stwierdzić, iż sztuka polska, jak nigdy wcześniej, „dotrzymywała kroku” ówczesnym tendencjom artystycznym Europy. Warto w tym miejscu podkreślić, że barok był pierwszym stylem, który przekroczył granice Starego Kontynentu odciskając znaczący ślad, za sprawą misji zakonu jezuitów, m.in. na terenie Ameryki Południowej.

Specyfika polskiego baroku

Epoka baroku, która kształtowała się w Polsce od końca XVI, przez cały wiek XVII aż do połowy XVIII i określana bywa Srebrnym Wiekiem w kulturze polskiej, przypadła na trudny czas w dziejach Rzeczypospolitej – długoletnich wojen z sąsiadami oraz niepokoju wewnętrznym. Barok zrodził się w okresie panowania pierwszych władców elekcyjnych i wkroczenia kontrreformacji. Zaowocował specyficznym dla naszego dziedzictwa nurtem sarmatyzmu. Rzecznikami nowego stylu stali się artyści włoscy działający na dworze władców oraz zakon jezuitów dzierżący wówczas palmę pierwszeństwa w zakresie architektury sakralnej. Etapy rozwoju baroku związane są z mecenatem kolejnych władców:

- barok wczesny – 1600-1670 – z dynastią trzech kolejnych Wazów (tzw. styl Wazów);
- barok dojrzały – 1670-1696 – z Janem III Sobieskim (barok o tendencjach klasycyzujących);
- barok późny – 1697-1760 – panowaniem Augusta II Mocnego i Augusta III – gdy dochodzą do głosu tendencje rokokowe o genezie francuskiej [Rożek 2015, s. 210].

Późny barok trwa do 1764 roku – do momentu wstąpienia na tron ostatniego króla – Stanisława Augusta Poniatowskiego. Czasy jego panowania określane tradycyjnie jako epoka stanisławowska wiążą się już z rozwojem ostatniego w epoce nowożytnej stylu – klasycyzmu. Pamiętać jednak należy, że barok na prowincji utrzymał się aż do końca XVIII wieku, mimo znacznego zaawansowania nowych tendencji w centrum kraju, w tym w Warszawie [Rożek 2015, s. 210].

W XVII wieku w Rzeczypospolitej nastąpił błyskawiczny proces „barokizacji” – zjawisko w sztuce polegające na przekształcaniu w nowym stylu, budowli romańskich czy gotyckich, urządzaniu wnętrz wyposażeniem barokowym w tym ołtarzami, ambonami, konfesjonałami itd. Pojawia się też wiele fundacji pomników nagrobnych, polichromii w duchu iluzjonistycznym, sztukaterii itd. Dawne surowe średniowieczne wnętrza pozbawione swego pierwotnego wystroju zyskują nowy dynamiczny, teatralny i malowniczy wyraz. Ta tendencja sprzyjała gustom sarmackiej szlachty, która ceniła sobie przepych i barokowy rozmach, co w XIX wieku określano jako „gust europejski połączony z azjatyckim” [Rożek 2015, s. 211-215]. Poza przebudowę i zmianami w istniejących już świątyniach, pojawiło się szereg nowych fundacji, które od początku do końca reprezentują nowy styl i w wielu przypadkach są jego znaczącą wizytówką.

Barok Wazowski i jego architektoniczna perła – kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie

Wazowie żywo interesowali się sztuką, rozwijając znaczący i naśladowany przez duchowieństwo, magnaterię i szlachtę wszechstronny mecenat artystyczny. Zygmunt III Waza jako gorliwy katolik wspierał poczynania tryumfującego Kościoła. Pierwsze realizacje barokowe w duchu rzymskim powstały w Krakowie. Król wspierał artystów, sam też wykazywał talenty artystyczne, sprowadził na dwór słynnego malarza włoskiego Tomasza Dolabellę, który stał się czołową postacią wśród artystów tego czasu w Polsce⁶. Mecenat Wazów ściśle koresponduje z tendencjami wczesnego baroku rzymskiego z jego monumentalizmem, ascetyzmem i linearyzmem. Pojawiają się w tym czasie w Krakowie architekci włoscy Giovanni Maria Bernardoni i Giuseppe Britius, przeszczepiając na polski grunt, wzorzec rzymskiej jezuickiej świątyni Il Gesu. Pierwszą realizacją tego typu był kościół w Nieświeżu, następnie w Lublinie, Kaliszu i Jarosławiu. Wszystkie te kościoły miały charakter zredukowany formalnie i dużo skromniejszy w stosunku do pierwowzoru, niemniej zapoczątkowały nową epokę w polskiej architekturze.

Rewolucyjną realizacją okazał się jezuicki **kościół Świętych Piotra i Pawła w Krakowie**. Jego fundatorem był król Zygmunt III Waza. Kierownictwo budowy ostatecznie objął Giovanni Trevano, twórca projektu fasady, kopuły i wystroju wnętrza. Uroczysta konsekracja miała miejsce w 1635 roku. Kościół nawiązuje do świątyni macierzystej jezuitów w Rzymie zarówno fasadą jak i układem wewnętrznym. Nowatorskim rozwiązaniem Vignoli jest szeroka nawa i rząd kaplic po obu jej stronach zamiast naw bocznych. Niewielkie, płytkie prezbiterium zamyka absyda. Na skrzyżowaniu nawy głównej i transeptu na wysokim bębnie umieszczono dominującą w bryle kościoła kopułę. Fasada zbliżona do rzymskiej została w stosunku do pierwowzoru znacznie wysmuklona co nadało jej lekkości. Jej struktura jest dwukondygnacyjna, zwieńczona trójkątnym frontonem, z tympanonem dekorowanym herbem Wazów („Snopek”), a nad monumentalnym wejściem, zgodnie z zasadami, umieszczony został symbol jezuitów – „IHS”.

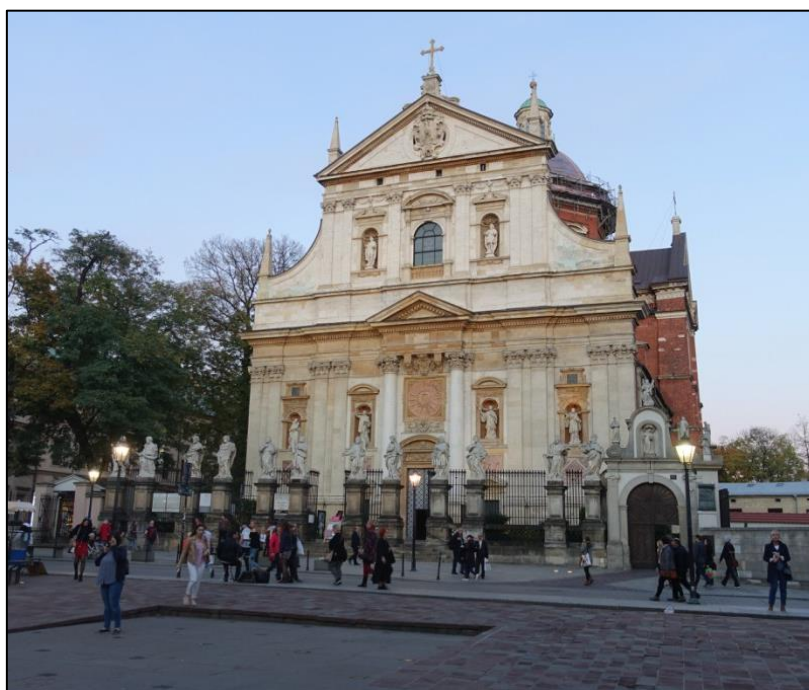
Kościół ten zainspirował kolejne projekty architektoniczne realizowane na terenie całej ówczesnej Rzeczypospolitej. Ogrodzenie przed świątynią z figurami

⁶ Tomasz Dolabella, wykształcony w Wenecji, przybył jako młody malarz do Polski i pozostał tu do końca życia. Zrealizował zlecenia Zygmunta III Wazy i jego synów oraz duchowieństwa. Otwarta we wrześniu 2020 wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie jest pierwszą monograficzną ekspozycją poświęconą temu nieco zapomnianemu i niedocenionemu twórcy (*Dolabella, wenecki malarz Wazów*, 2020).

apostołów zaprojektował znany architekt krakowski Kasper Bażanka. W krypcie kościoła spoczął słynny jezuicki kaznodzieja sługa Boży ks. Piotr Skarga, inicjator budowy kościoła.

Od 2010 roku funkcjonuje w podziemiach Panteon Narodowy, miejsce spoczynku zasłużonych Polaków (dotychczas pochowano tam pisarza Sławomira Mrożka i biskupa Tadeusza Pieronka). Aktualnie atrakcją kościoła jest najdłuższe w Polsce wahadło Foucaulta [Bejda, Pabisowie 2016, s. 204; <http://krakow-przewodnik.com.pl/krakowskie-zabytki/kosciol-ss-piotra-i-pawla/>[9.10.2020]

Kościół świętych Apostołów Piotra i Pawła stanowi zwierciadło swoich czasów, jako pierwsza budowla barokowa w Krakowie, nawiązująca do najlepszych aktualnych wzorów rzymskich, pozwala zrozumieć ducha wczesnego baroku z jego surowością i monumentalizmem. Nazywana jest zaszczytnym mianem „basilica regalis” (bazylika królewska).

Ryc. 2. Kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie

Źródło: Fot. T. Jędrysiak 2019

Barok czasów Jana III Sobieskiego – rezydencja królewska – pałac w Wilanowie oraz kościół jezuitów – obecnie farny w Poznaniu

Po potopie szwedzkim sztuka baroku podzieliła się na dwa nurty – prowincjonalny, kontynuujący tradycyjny barok oraz nurt baroku o zabarwieniu klasycyzującym. Ta druga forma uwidoczniła się najsilniej w Warszawie w sztuce okresu panowania Jana III Sobieskiego. Reprezentantem tego kierunku był Holender

wykształcony we Włoszech Tylman z Gameren – uchodzący za najwybitniejszego architekta swoich czasów. A wymieniany jest w gronie tak znaczących zagranicznych twórców działających na gruncie polskim jak: Bartolomeo Berrecci (XVI w.), Giovanni Trevano (XVII w.), Francesco Placidi (XVIII w.) i Domenico Merlini (XVIII w.). Przybył do Polski około 1666 roku, przyjmował zlecenia dworskie i magnackie. Projektował kościoły, pałace, dwory, nagrobki. Był zwolennikiem architektury z wielkimi porządkami kolumnowymi bądź pilastrowymi. Do jego najznakomitszych realizacji należą: pałac Krasińskich w Warszawie, kościół Sakramentek oraz św. Bonifacego na Czerniakowie. Ukształtował całe środowisko warszawskie u schyłku XVII wieku. Wzorował się na nim także i twórca **rezydencji Jana III Sobieskiego w Wilanowie** – Augustyn Locci, będący jednak przedstawicielem nieco bardziej malarskiego baroku niż jego „mistrz” Tylman z Gameren [Rożek 2015, s. 254].

Pałac w Wilanowie posiada do dziś zachowaną oryginalną bryłę, która jest efektem połączenia sztuki europejskiej z tradycjami rodzimej architektury. Stworzono klasyczny przykład polskiego dworu z alkierzami, zgodnie z intencją króla – sympatyka nurtu sarmackiego.

W latach 1692–1696 do centralnej części pałacu dobudowano drugie piętro, a wieże pałacowe zwieńczono miedzianymi hełmami. Pałac po zmianach reprezentuje charakterystyczny typ barokowej rezydencji podmiejskiej w typie „entre cour et jardin” (między dziedzińcem a ogrodem) podobnie jak największa rezydencja czasów baroku pałac w Wersalu Ludwika XIV. W latach 1720–1728 pałac w Wilanowie zyskał skrzydła boczne. Przy wystroju rezydencji pracowało całe grono znakomitych artystów: Józef Szymon Bellotti, Jerzy Szymonowicz Eleuter zwany Siemiginowskim, Michelangelo Palloni i inni. Ważnym momentem w dziejach pałacu był schyłek XVIII wieku, kiedy jego właścicielem był Stanisław Kostka Potocki, kolekcjoner, znawca sztuki i mecenas. Propagator klasycyzmu, pionier historii sztuki i archeologii, autor słynnego dzieła: *O sztuce u dawnych czyli Winkelman polski* (1815) wzorowanego na dziele *Historia sztuki starożytnej* (*Geschichte der Kunst des Alterthums*) Johanna Joachima Winckelmanna. Z inicjatywy Potockiego w części rezydencji wilanowskiej powstało jedno z pierwszych publicznych muzeów w Polsce. Przejęty po II wojnie światowej pałac pełni nieprzerwanie funkcję muzealną głosząc sławę swego dawnego właściciela – zwycięzcy spod Wiednia.

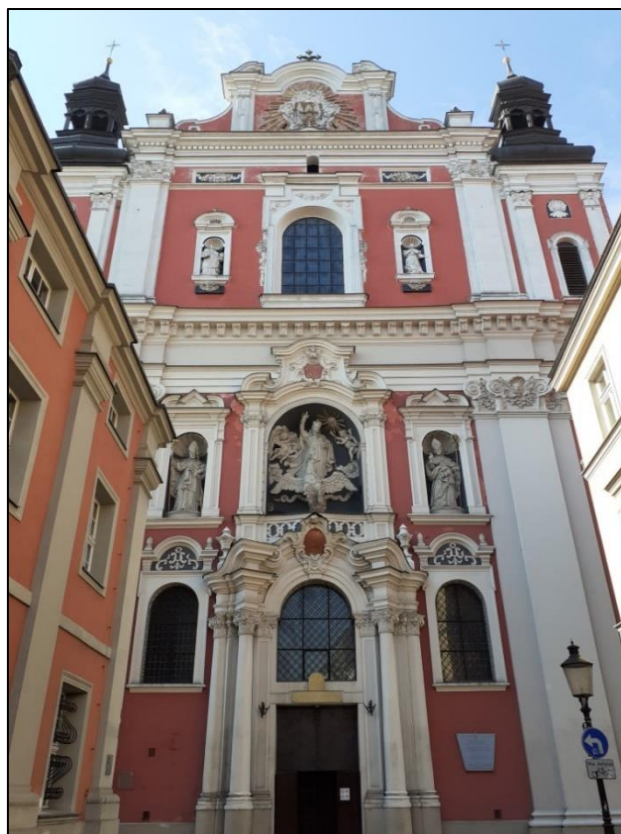
Ryc. 3. Pałac w Wilanowie
Źródło: Fot. T. Jędrysiak 2018

Ryc. 4. Pałac w Wilanowie, fragment elewacji ogrodowej
Źródło: Fot. T. Jędrysiak 2018

Na tę samą fazę dojrzałego baroku doby Sobieskiego przypada budowa szeroko zakrojonego przedsięwzięcia budowlanego w Poznaniu. Powstało tu bowiem monumentalne **Kolegium i kościół zakonu jezuitów** (obecnie **poznańska fara** – Bazylika kolegiacka Matki Bożej Nieustającej Pomocy, św. Marii Magdaleny i św. Stanisława Biskupa w Poznaniu). Budowa trwała od połowy XVII wieku do 1701 roku, prowadzona przez cały szereg znaczących architektów w tym Tomasza Poncino czy Bartłomieja Nataniela Wąsowskiego – teoretyka architektury jezuickiej i jednocześnie rektora kolegium oraz Jana Catenazziego. Dekoracje sztukatorskie wnętrza wykonał Alberto Bianco, a malowidła Karol Dankwart. Ołtarz główny i portal wejściowy przypisywane są, słynnemu z wielu realizacji w Wielkopolsce, Pompeo

Ferrariemu, przybyłemu z Rzymu na zaproszenie rodu Leszczyńskich z Leszna. W części centralnej ołtarza głównego znajduje się obraz Szymona Czechowicza z 1756 roku prezentujący scenę z życia patrona świątyni św. Stanisława Biskupa pt. „Wskrzeszenie Piotrowina”. Umieszczone po dwóch stronach grupy rzeźbiarskie prezentują – św. Stanisława Biskupa w powtórzonej scenie – z postacią Piotrowina oraz po drugiej stronie – św. Stanisława Kostkę. Ołtarze w transepcie poświęcone są św. Ignacemu Loyoli – założycielowi Towarzystwa Jezusowego oraz św. Stanisławowi Kostce. Dumą poznańskiej świątyni farnej są niewątpliwie organy, wykonane w 1876 roku przez Friedricha Ladegasta z Weissenfels [Pazder 2003, s. 133-138]. Funkcje farne kościół uzyskał w 1798 roku, po rozebranej kolegiacie św. Marii Magdaleny (stojącej do końca XVIII wieku na dzisiejszym placu Kolegiackim). Fasada świątyni zamykająca ulicę Świętosławska, jest prawdziwą kamienną księgą, z której wyczytać można cały program jezuickich treści. Wzorowana jest na fasadzie Il Gesu w Rzymie zachwyca swym monumentalizmem i dekoracją rzeźbiarską z figurą założyciela zakonu Ignacego Loyoli nad portalem wejściowym. Fara poznańska reprezentuje monumentalny barok rzymski, oryginalny akcent wystroju wnętrza stanowią kolumny, które odwołują się do kolumnady Berniniego na Placu św. Piotra w Rzymie, a figura św. Stanisława przywodzi na myśl słynną rzeźbę Dawida wykonaną przez tego rzymskiego mistrza baroku, eksponowaną w rzymskiej Willi Borghese. Poznańska fara należy do najlepszych przykładów architektury baroku w Polsce. Obok krakowskiej kolegiaty uniwersyteckiej św. Anny (dzieła Tylmana z Gameren) stanowi doskonały przykład sztuki baroku emotywnego doby Jana III łączącego architekturę, rzeźbę i malarstwo. A wyjątkowy dźwięk organów podczas organizowanych tu cyklicznie koncertów w sposób szczególny przywołuje ducha epoki, która stworzyła to wyjątkowe w swoim rodzaju dzieło, chlubę miasta noszącą dziś zaszczytne miano Bazyliki Mniejszej.

Ryc. 5. Fasada fary poznańskiej

Źródło: Fot. I. Wyszowska 2020

Omówione przykłady architektury baroku, stanowiące istotny element dziedzictwa kulturowego Polski i Europy⁷, mogą być znaczącą atrakcją turystyczną i stanowić inspirację do odwiedzenia Krakowa, Warszawy i Poznania.

Przeprowadzone i zaprezentowane poniżej badania są próbą weryfikacji odpowiedzi na pytanie, czy przedstawione perły baroku stanowiły inspirację do odwiedzenia miast i czy znaczenie tego nowożytnego stylu znalazło odzwierciedlenie w opiniach turystów.

⁷ Omawiane obiekty wpisane są na Listę Pomników Historii w ramach historycznych zespołów miejskich, do których należą, co jest ważnym czynnikiem kształtującym atrakcyjność turystyczną tych miejsc i stanowi o ich znaczeniu w turystyce dziedzictwa i turystyce miejskiej. Krakowskie Stare Miasto z kościołem św. Apostołów Piotra i Pawła szczyty się obecnością na Licie Światowego Dziedzictwa UNESCO, co podnosi jego atrakcyjność w wymiarze międzynarodowym. Wszystkie trzy obiekty polskiego baroku znacząco uwzględnione są w ofertach turystycznych, edukacyjnych i narracji przewodnickiej miast, w których się znajdują. Przewodnicy poznańscy PTTK w ramach współpracy z Towarzystwem Przyjaciół Poznańskiej Fary oprowadzają po świątyni popularyzując obiekt, jednocześnie pozyskując w ten sposób środki na jego renowację. <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii/>; <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krakow-historyczny-zespol-miasta-146>; <https://zabytek.pl/pl/obiekty/warszawa-historyczny-zespol-miasta-z-traktem-krolewskim-i-wilano>; <https://zabytek.pl/pl/obiekty/poznan-historyczny-zespol-miasta-98>; <https://www.wilanow-palac.pl/edukacja> [dostęp do stron 27.10.2020].

Barok, jako inspiracja do odwiedzenia miasta i jego odzwierciedlenie w opiniach turystów – ilustracja empiryczna

Współczesnych odbiorców na rynku turystycznym charakteryzuje indywidualizacja, która powoduje, że turyści poszukują spełnienia różnych potrzeb w czasie podróży, zgodnych z własnymi zainteresowaniami [Butler 2006, s. 15; Niezgoda 2013, s.13; Niezgoda 2017, s.122; Reich, Pechlaner, Hoelzl 2006, s.109]. Opisywane zabytkowe obiekty barokowe są atrakcjami turystycznymi, czyli wpływają na chęć odwiedzenia danego miejsca. Uczestnictwo w turystyce miejskiej może wynikać z różnych motywacji, którymi mogą być: udział w wydarzeniach kulturalnych, chęć przeżycia doświadczeń, poczucie „atmosfery miasta” czy odwiedzenie atrakcji turystycznych, wśród których występują zabytki architektury. Obecnie rozwój Internetu staje się ważnym czynnikiem zmian zarówno po stronie podaży turystycznej (kreowanie atrakcji, dóbr i usług), jak też po stronie odbiorców – turystów (zakup, ocena i przeżywanie doświadczeń) [Munar, Jacobsen 2013, s.2]. Wielu autorów wskazuje znaczenie Internetu jako źródła informacji dla turystów [Llodrà-Riera, Martínez-Ruiz, Jiménez-Zarco, Izquierdo-Yusta 2015; Xiang, Wang, O'Leary, Fesenmaier 2015]. W planowaniu podróży i wyborze miejsc godnych odwiedzenia, szczególnego znaczenia nabierają portale, w których turyści umieszczają własne opinie, są to tzw. *TGC Travel Generated Content* [Marine-Roig, Ferrer-Rosell 2018, Munar, Jacobsen 2013]. Jednym z najbardziej popularnych portali zawierających opinie turystów, który używany jest również do analiz rynku turystycznego jest portal TripAdvisor [Marine-Roig 2019, s. 5]. Opinie na nim umieszczane wykorzystywane mogą być do jakościowej analizy treści i intencji jej nadawcy [Zajadacz 2017, Nowacki 2017, Niezgoda 2017].

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że osoby, które dokonują wpisu na portalu społecznościowym chcą się podzielić informacją z innymi użytkownikami portalu (potencjalnymi turystami). Można więc uznać, że zamieszczona dobrowolnie i spontanicznie opinia wynika z osobistego odbioru odwiedzanych miejsc i obejmuje najważniejsze wrażenia turysty oraz dotyczy cech obiektu, które według wpisującego są najbardziej istotne. Przyjęto zatem założenie, że analiza treści służy opisowi jawnej treści komunikatów [Szczepaniak 2012, s. 84].

Metodyka badania

W celu zbadania czy architektura baroku w Polsce stanowi inspirację do odwiedzenia miasta zastosowano metodę badań niereaktywnych – *desk research*

(analizę danych zastanych). Badanie ma charakter eksploracyjny, zatem jego celem jest zauważenie faktu, a nie kodyfikacja i wartościowanie danych. Wykorzystano badanie ilościowe do porównania występowania odniesień do architektury baroku. Skupiono się przede wszystkim na jakościowej analizie treści, a więc na badaniu intencji nadawcy danej treści, analizie kategorii występujących często, ale także analizie treści pomijanych. Analizie poddano wpisy turystów indywidualnych w celu uniknięcia efektu przekazywania wrażeń pod wpływem przekazu przewodnika (osoby oprowadzającej wycieczkę). W badaniu wykorzystano 300 opinii (umieszczonych jako ostatnie przed terminem badania 1-5.10. 2020), po 100 opinii dla każdego obiektu: kościoła Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie⁸, pałacu w Wilanowie⁹, kościoła farnego w Poznaniu¹⁰. Dla potrzeb artykułu przyjęto, że w badaniu jakościowej analizy treści, podstawą wyprowadzenia niezbędnej wielkości próby jest „odzwierciedlenie znaczeń w świadomości osób, a nie odzwierciedlenie cech populacji” [Flick 2011, s. 61] oraz „że to badacz definiuje populację oraz dobiera instrumenty gromadzenia i analizy danych stosownie do celu badania, jak też odpowiednio do pytań, jakie stawia” [Pasikowski 2015, s.203] jednocześnie w takim badaniu nie ma konieczności skupiania się na cechach jednostek. Zatem dla potrzeb badania przyjęto, że podstawową cechą osób badanych ma być odwiedzenie w sposób indywidualny jednego z trzech omawianych zabytków w Polsce i umieszczenie opinii w języku polskim na portalu TripAdvisor. Treść opinii odzwierciedla znaczenie elementów dostrzeżonych przez opiniodawcę. Opinie dotyczące każdego z analizowanych obiektów były umieszczane w okresie dłuższym niż 2 lata kalendarzowe, zatem nie uwzględniono skutków sezonowości ani skutków zmian podróży wynikających z pandemii COVID 19.

Wyniki badań

Przyjęto założenie, że turyści odwiedzający opisywane obiekty opisują wrażenia, które odpowiadają ich zainteresowaniom, wiedzy i wykształceniu, czyli, że wpis

⁸ https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274772-d593040-Reviews-Church_of_St_Peter_and_St_Paul-Krakow_Lesser_Poland_Province_Southern_Poland.html [dostęp 1.10.2020]

⁹ https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274856-d275005-Reviews-Museum_of_King_Jan_III_s_Palace_at_Wilanow-Warsaw_Mazovia_Province_Central_Poland.html [dostęp 2.10.2020]

¹⁰ https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274847-d485006-Reviews-Parish_Church_of_St_Stanislaus_Fara_Church-Poznan_Greater_Poland_Province_Central_.html [dostęp 3.10.2020]

odzwierciedla ich najważniejsze wrażenia i wskazówki dla innych osób, które chciałyby odwiedzić dane miejsce.

Badając częstotliwość odniesień do baroku w analizowanych opiniach zauważono, że wśród analizowanych 100 wpisów dotyczących **kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie**, w 22% pojawiło się odniesienie do tej epoki, w 8% opinii o tym kościele określenie „barok” lub „barokowy” znalazło się w tytule opinii. 11% opinii opisujących tę świątynię zawierało informacje świadczące o wiedzy historycznej lub architektonicznej autorów. Wśród nich 4% opinii zawierało odniesienie do fundatora – Zygmunta III Wazy, również 4% opinii zawierało informację, że jest to *pierwszy kościół barokowy w Polsce*. W 3% analizowanych opinii o kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie znalazło się odniesienie do architektury Włoch. Jednak trudno określić, czy autorzy tych wpisów faktycznie mieli świadomość wpływu architektury Italii, a w szczególności Rzymu na kształtowanie gustu baroku. Recenzje te bowiem odzwierciedlają emocje i wrażenia turystów, którzy prawdopodobnie już zwiedzali Włochy i potrafią dostrzec podobieństwo analizowanego kościoła do architektury włoskiej, rzymskiej, czy konkretnego kościoła, będącego świątynią macierzystą jezuitów stanowiącą wzorzec dla innych obiektów sakralnych tego stylu:

Niczym w sercu Rzymu¹¹ (tytuł opinii)

...Jakby przeniesione wprost ze słonecznej Italii....

...Zewnątrz trochę przypomina rzymski Il Gesu.....

Podobnie ogólny, a wręcz powierzchowny charakter ma opinia, w której autor stwierdza, że kościół *Związany jest z Jezuitami*.

Można uznać, że kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie ma duże znaczenie jako atrakcja, ponieważ w 1/4 analizowanych opinii pojawiły się emocjonalne określenia świadczące o pozytywnym odbiorze: *monumentalny, kolos, piękny, cudowny, robi wrażenie, zachwyca, niesamowite miejsce, niespodziewany, perełka, jeden z najpiękniejszych kościołów Krakowa, wspaniały, majestatyczny, imponujący, punkt obowiązkowy dla odwiedzających Kraków, kościół jest najpiękniejszym zabytkiem na terenie Krakowa, jak i jednym z ładniejszych w skali kraju*. Zgodnie z celem niniejszego artykułu opinia zatytułowana *Oszalamiająca architektura barokowa* wskazuje, że dla jej autora, architektura baroku prezentowana przez ten kościół stanowi o jego atrakcyjności turystycznej.

¹¹ We wszystkich zacytowanych opiniach zachowano pisownię oryginalną.

O atrakcyjności turystycznej opisywanej świątyni odzwierciedlonej w opiniach turystów świadczą również jej walory wskazane we wstępnej części niniejszego artykułu. 14% opinii wskazuje na groby Piotra Skargi i Sławomira Mrożka, a w 5% analizowanych opinii autorzy wspominają wahadło Foucaulta. Jednak również pod tym względem turyści nie zawsze wykazują rzetelną wiedzę, o czym świadczą poniższe przykłady:

Krypta w podziemiach z prochami Noblisty, Sławomira Mrożka

Pod kościołem znajduje się piwnica z kilkoma grobami, można tam również iść.

Analizowane opinie wskazują, że dla odwiedzających istotnym elementem atrakcyjności turystycznej w kościele mogą być organizowane w nim koncerty (20% analizowanych opinii), a także dobrze przemyślany proces zwiedzania (12% opiniodawców zachwala skorzystanie z audioprzewodnika). Koncerty były silnym magnesem dla odwiedzających, ponieważ w kilku wpisach znalazły się szczegółowe nawiązania do programu i wykonania koncertów. Natomiast dobrze zorganizowany proces zwiedzania może zachęcić do odwiedzania konkretnego miejsca osoby, które bez profesjonalnej pomocy (komentarza przewodnika) mogłyby nie docenić znaczenia danego zabytku. Przykładem roli przewodnika w kształtowaniu świadomości znaczenia obiektu może być poniższe opinie:

Doskonały przewodnik audio. Tak jak osobiście nie szaleje za kościołami, każdy kolejny już zbyt podobny do siebie jest, tak wyjątkowo zaskoczył mnie pozytywnie audio przewodnik, rozdawany przy wejściu, z płatnością "co laska" przy wyjściu. Jest naprawdę profesjonalnie i ciekawie nagrany. W dodatku nie najgorsze słuchawki są dołączane, więc można się wczuć w klimat tego miejsca. Dzięki temu warto się tutaj wybrać!

Niespodziewane. Weszłam obejrzeć wahadło, samo wahadło, ale podano mi słuchawki i zwiedzałam cały Kościół. Jak nie lubię zwiedzać takich miejsc, tak ta wycieczka mi się spodobała. Nagrania nie były na "odczep się", ale zrobione z pomysłem, przez co naprawdę dużo można z tego zapamiętać i polecać takie zwiedzanie kolejnym osobom.

W dobie Internetu, współcześni konsumenci traktują portale jako miejsce dzielenia się informacjami związanymi z dojazdem, noclegiem i korzystaniem z różnych usług turystycznych. Wśród badanych opinii 6% zawierało praktyczne wskazówki (cenę, czas otwarcia kościoła), 2% opisywało, że to miejsce jest *mniej*

oblegane niż inne atrakcje Krakowa a w 4% opinii znalazła się informacja o zakazie robienia zdjęć w obiekcie.

Współcześni turyści poprzez płytkość i szybkość przekazywanych informacji zastępują sferę kognitywną (wiedza na temat miejsca) elementami emocjonalnymi [Niezgoda 2017, s. 136]. W odniesieniu do analizowanego kościoła mogą świadczyć o tym następujące komentarze:

Wspaniałe miejsce na oddech po zwiedzaniu. Ten Kościół ma niebywały klimat - jego piękne wnętrza pozwala na wzruszenie, radość, przyjemność obcowania ze sztuką.....

Ładnie i bogato. Trafiliśmy akurat na darmowe oglądanie podziemi, które jest dostępne w jeden dzień w tygodniu, jednak większość pomieszczeń była tam pusta, co nas rozczarowało.

...kościół jest barokowy i przyznam, że te wszystkie ozdóbki figurki powodują, że niezbyt chętnie tu zaglądam.

Po prostu przytłacza. Spoko miejsce ale nie ma się specjalnie czym zachwycać, kolejny sakralny gigant nie wiadomo do czego...

Analiza opinii na portalu TripAdvisor dotyczących kolejnego opisywanego w tym artykule obiektu – **pałacu w Wilanowie**, wskazuje, że turyści nie doceniają roli baroku w ocenie zabytku. Tylko w 5% analizowanych opinii użyto słowa „barok” lub „barokowy”. Opinie nie wskazują na pogłębioną wiedzę turystów, którzy albo jej nie posiadali, albo nie chcieli się nią dzielić. Tylko w 9% ocenianych opinii padło nazwisko króla Jana III Sobieskiego, a w 2% - jego żony królowej Marysieńki. W żadnej ze 100 weryfikowanych opinii nie odniesiono się do dat, okresów czy innych wiadomości architektonicznych lub historycznych. W 30% opinii autorzy opisywali kwestie organizacyjne, np. ceny, godziny otwarcia, parkingi, obsługę, sposób rezerwacji, a nawet szafki, w których można umieścić własne rzeczy. W wielu przypadkach padały określenia o zabarwieniu emocjonalnym wskazując, że jest to miejsce: *idealne, cudowne, super, niezwykle przeżycie, miejsce ma prawdziwe genius loci, inny świat*, jeden z tytułów brzmiał: *po królewsku i na wypasie*. W jednym z wpisów stwierdzono, że jest to *jedyne miejsce, które zasługuje na takie pochwały*, a w innym, że jest to *najpiękniejsze miejsce Warszawy*. Opinie takie wskazują na zadowolenie turystów, ale nie odzwierciedlają poziomu ich wiedzy na temat zwiedzanego obiektu. Nie wskazują, że pisane były na podstawie rzetelnych informacji, ale emocji i własnych wrażeń:

Chociaż architektura pałacu i jego wnętrze pałacu nie są jakieś „oszałamiające”, to są bardzo ładne, a wnętrza bardzo interesujące i z dużą ilością historycznego wyposażenia

Zachowany styl epoki i czuć klimat zarówno we wnętrzu pałacu jak i w ogrodzie.

Dużo ekspozycji. Wiele sal robi wrażenie. Wszystko ładnie poopisywane

Byłam tu wielokrotnie i wracam ponownie. Naprawdę warto zainteresować się sztuką aby wiedzieć co i jak.

Tak, jak w opisywanym we wcześniejszej części artykułu, kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie atrakcyjność miejsca można zwiększyć poprzez elementy wzbogacające ofertę i rozszerzenie produktu turystycznego danego miejsca. Przykładem takiego działania w Wilanowie jest zimowy pokaz świateł i iluminacje „Królewski Ogród Światła”. W 13% analizowanych opinii turyści koncentrowali się na organizacji tego wydarzenia i zachwalali jego atrakcyjność. Świadczy o tym następująca opinia:

Fenomenalny królewski ogród światła. Królewski Ogród Światła to niezwykle przeżycie. Nie da się tej wizyty porównać z niczym innym. Miliony światełek przy wspaniałej muzyce, aż dreszcze przechodzą. Tu trzeba przyjść, nie możecie tego przeoczyć!!!

Taka opinia dowodzi konieczności wzbogacania podstawowego produktu turystycznego o elementy dodatkowe, ponieważ turysta, który zachwyci się iluminacją świetlną w Wilanowie, poprzez swoje zadowolenie, a także sam pobyt w danym miejscu może zainteresować się historią obiektu i epoką, z której on pochodzi. Turystyka miejska skoncentrowana jest na wartościach kulturalnych. Turysta chce doświadczyć tych aktywności, a nie tylko ich świadectwa muzealnego [Mikułowski – Pomorski 2011, s. 42].

Przegląd wypowiedzi na temat trzeciego z wytypowanych obiektów - **poznańskiego kościoła farnego** pokazuje, że turyści częściej, niż w pozostałych przypadkach z Krakowa i Warszawy, kojarzą ten obiekt z barokiem. Aż w 31% analizowanych opinii na temat fary w Poznaniu autorzy używają określenia „barok” lub „barokowy”. Jednak tylko w 9% opinii zawarte są bardziej szczegółowe informacje historyczne (daty powstania lub konsekracji bazyliki). W 3% opinii pojawia się odniesienie do architektury Włoch, w jednej z nich – do Rzymu, a w jednej do Kościoła Il Gesu. W jednej z opinii pojawiło się porównanie fary do kościołów

Portugalii. Te krótkie sformułowania nie pozwalają jednak wnioskować, czy ich autorzy mają wiedzę na temat procesu rozprzestrzeniania się baroku w Polsce, czy opisywane skojarzenia wynikają z podejmowanych wcześniej podróży i przebywania w opisywanych miejscach. Kilka opinii wskazuje, że barok ma wpływ na kształtowanie wrażeń, a nawet emocji autorów: *Perłka baroku Polski zachodniej, Potężny kościół, barokowy do szpiku kości, Perła sakralnego baroku, Barokowy przepych, przepyszny barok w swoim najbardziej imponującym wydaniu, barok z górnej półki, to nie tylko największy i najpiękniejszy kościół barokowy w Poznaniu, ale także jeden z największych kościołów barokowych w Polsce, Poznańska „perła” baroku, Klasyka baroku.*

W badanych wypowiedziach pojawia się wiele określeń o zabarwieniu emocjonalnym wskazujących na zadowolenie turysty z odwiedzenia tego obiektu: *Sacrum. Najpiękniejszy kościół na mapie Poznania, obowiązkowy punkt programu, zjawiskowa bazylika, naprawdę zapiera dech w piersiach, koniecznie trzeba zobaczyć, Piękno i Majestat, Piękno w czystej postaci, najładniejsza budowla sakralna w mieście, trudno opisać wewnętrzne przeżycia w obliczu takiego monumentu, środek to w całości jedno wielkie dzieło sztuk”, wewnątrz budzi wielki szacunek, rzadko widuję takie kościoły.* Taki wydzźwięk mają też określenia potoczne, które pojawiły się w opiniach na temat poznańskiej fary: *Wow, Magis, Wnętrze zwala z nóg.*

Opinie na temat kościoła farnego w Poznaniu relatywnie rzadko uwzględniają kwestie organizacyjne (5% analizowanych opinii). W 13% zbadanych opinii autorzy wskazywali na atrakcyjność farnych koncertów organowych, co potwierdza wnioski z analizy poprzednio opisanych zabytków, że rozszerzenie oferty i wzbogacenie produktu turystycznego zwiększa atrakcyjność, może zachęcić do odwiedzenia danego miejsca i zgłębienia jego historii. W jednej opinii podkreślono, że dla uatrakcyjnienia zwiedzania potrzebny jest przewodnik i koncert organowy.

Kilka wypowiedzi może dowodzić nikłej wiedzy autora na temat zwiedzanego obiektu i jednocześnie zadowolenia z jego odwiedzenia:

*Piękny wystrój zasługuje na poświęcenie co najmniej kilkunastu minut uwagi.
Ciekawa architektura i fajny klimat.*

Tylko jedna ze 100 ocenianych opinii wskazywała jednoznacznie na niezadowolenie odwiedzającego, który nie uwzględnił ani historii, ani architektury miejsca:

Kościół jak kościół. Ciemno, zimno, kamienna podłoga i drewniane ławki. To co go z pewnością wyróżnia to możliwość zapalenia... żarówki w plastikowej świeczce, po wrzuceniu pieniążka do automatu.

Wnioski

Biorąc pod uwagę obliczoną przez portal TripAdvisor ocenę atrakcji dokonaną przez turystów, wśród innych atrakcji danego miasta, kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła znajduje się dopiero na 24 pozycji wśród 309 atrakcji w Krakowie, pałac w Wilanowie na 12 pozycji wśród 495 atrakcji w Warszawie, a Kościół farny – na 3 pozycji wśród 202 atrakcji w Poznaniu. To zestawienie pokazuje, że fara poznańska jest dla turystów atrakcyjnym, ważnym i szczególnie kojarzonym zabytkiem. Wyniki badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszego artykułu są potwierdzeniem tego wniosku.

Porównując opinie na temat trzech analizowanych w niniejszym artykule obiektów barokowych, można uznać, że dla osób, które podzieliły się wrażeniami na portalu Trip Advisor, najwięcej odniesień do baroku znalazło się w opiniach o kościele farnym w Poznaniu (31%), następnie o kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie (22%) a najmniej- w opiniach na temat pałacu w Wilanowie (5%). Jednak, jeśli chodzi o liczbę opinii zawierających pogłębioną wiedzę na temat odwiedzanego zabytku architektury, wśród trzech będących przedmiotem rozważań, najwięcej takich opinii odnosi się do kościoła Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie (10%).

Współczesny turysta pragnie także jak najwięcej przeżyć i doświadczyć [Nieżgoda 2013, s. 131], jednak jego nastawienie konsumenckie i estetyczne miesza się ze sobą. Ma to wpływ na jego opinię oraz kształtowany przez nią wizerunek odwiedzanego miejsca. Przedstawiona analiza opinii turystów wskazuje, że bardzo często odbierają oni odwiedzane miejsce przez pryzmat własnych emocji, a ich opinie nie wykazują rzetelnej wiedzy. Może to wynikać zarówno z braku tej wiedzy, jak też z braku chęci podawania konkretnych informacji w zamieszczanej opinii.

Analizowane opinie wskazują, że w każdym z opisywanych obiektów rozszerzenie produktu turystycznego o dodatkowe elementy powoduje wzrost atrakcyjności, większe zadowolenie turysty i chęć polecenia danego miejsca. Jest to ważna wskazówka dla zarządzających turystyką w mieście. Można bowiem wyciągnąć wniosek, że aby turysta chciał uczestniczyć w turystyce miejskiej poza wspaniałymi zabytkami

z konkretnej epoki, powinien mieć dostęp do nowych i rozbudowanych atrakcji, jak np. koncertu, oprowadzania (np. w strojach historycznych), pokazu światel, smakowania tradycyjnej kuchni (np. związanej z regionem lub okresem historycznym), uczestnictwa w rekonstrukcji historycznej.

Atrakcyjność miejsca jest często pochodną „symbolicznego znakowania” tych szczególnych cech miejsca, które wyróżniają je spośród innych [Surdej 2011, s.68]. Architektura baroku może pomóc, wyróżnić konkretne miasto w świadomości turystów, lub wyróżnić obiekt spośród innych zwiedzanych w tym mieście zabytków. Jest to krok w kierunku osiągnięcia przewagi konkurencyjnej na rynku turystycznym, którą może zapewnić istnienie zabytków doby baroku zaprezentowanych w tym artykule.

Bibliografia

- 30 sposobów na Poznań, przewodnik tematyczny, praca zbiorowa, 2012, Kultour.pl, Poznań
- Bejda H., Pabisowie M., M., 2016, *Sakralny Kraków od A do Z. Kompletny przewodnik*, Wyd. Rafael
- Butler R., 2006, *Volatile demand for tourism? – We can only market efficiently to what we know, rather than to what we imagine*, [in:] P. Keller, T. Bieger (eds.), *Marketing efficiency in tourism. Coping with volatile demand*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, pp. 13–22
- Chrzanowski T., 1994, *Barok – styl i epoka*, [w:] *Sztuka świata*, t. 7, Wyd. Arkady, Warszawa
- Dolabella, *wenecki malarz Wazów*, 2020, katalog wystawy, Zamek Królewski w Warszawie
- Warszawa
- Flick U., 2011, *Projektowanie badań jakościowych*, przeł. P. Tomanek, PWN, Warszawa
- Llodrà-Riera, I., Martínez-Ruiz, M.P., Jiménez-Zarco, A.I., & Izquierdo-Yusta, A., 2015, *A multidimensional analysis of the information sources construct and its relevance for destination image formation*, “Tourism Management”, nr 48, s. 319–328 <http://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.11.012>
- Marine-Roig, E., 2019, *Destination image analytics through traveller generated content*. Sustainability, nr 11(3392), s. 1–23. <https://doi.org/10.3390/su11123392>
- Marine-Roig, E., Ferrer-Rosell, B., 2018, *Measuring the gap between projected and perceived destination images of Catalonia using compositional analysis*, “Tourism Management”, nr 68, s. 236–249. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.03.020>
- Mikocka-Rachubowa K., 1994, *Barok i rokoko w Polsce*, [w:] *Sztuka świata*, t. 7, Wydawnictwo Arkady, Warszawa
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*, Wydawnictwo GWSH „Milenium”, Gniezno
- Mikułowski-Pomorski J., 2011, *Miasto twórcze w trzech różnych odsłonach a społeczne posiadanie przestrzeni publicznej*, [w:] *Twórcze miejsca, twórczy ludzie*, A. Surdej (red.), Wydawnictwo Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa, s. 25 – 51
- Munar A.M., Jacobsen J.K.S., 2013, *Trust and involvement in tourism social media and web-based travel information sources*, “Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism”, nr 13(1), s.1–19. <https://doi.org/10.1080/15022250.2013.764511>
- Niezgoda A., 2013, *Prosumers in the tourism market: the characteristics and determinants of their behaviour*, Poznań University of Economics Review, vol. 13, Nr 4, s. 130 – 140

- Nieżgoda A., 2017, *Kształtowanie wizerunku miejsc poprzez relacje z podróży - ujęcie historyczne i współczesne*, Prace i Studia Geograficzne, T.62 z.2, s. 121-134
- Nowacki M., 2017, *Atrakcje turystyczne światowych metropolii w opinii użytkowników TripAdvisora*, Studia Peregrinatio, nr 3 (19), s. 13 – 31
- Orzechowska-Kowalska K., 2003, *Dzieje architektury inaczej*, Drukarnia GS Sp. z o.o., Kraków
- Pasikowski S., 2015, *Czy wielkość jest niezbędna? O rozmiarze w badaniach jakościowych*, Przegląd badań edukacyjnych, nr 21 (2/2015), s. 195 – 211.
<http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2015.055>
- Pevsner N., 2013, *Historia architektury europejskiej*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa
- Poznań, przewodnik po zabytkach i historii, 2003, J. Pazder (red.), Wydawnictwo Miejskie, Poznań
- Reich F., Pechlaner H., Hoelzl B., 2006, *Price satisfaction in the hotel industry*, [in:] P. Keller, T. Bieger (eds.), *Marketing efficiency in tourism. Coping with volatile demand*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, pp. 107-116
- Rożek M., 2015, *Z dziejów sztuki polskiej, X-XVIII wiek*, Wydawnictwo WAM, Kraków
- Surdej A., 2011, *Analiza znaczenia czynników kulturowych w rozwoju miast na przykładzie wybranych miast citta d'arte we Włoszech* [w:] *Twórcze miejsca, twórczy ludzie*, A. Surdej (red.), Wydawnictwo Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa, s. 56 – 85
- Szczepaniak K., 2012, *Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych – refleksje metodologiczne*, Acta Universitatis Lodzianis, Folia Sociologica 42, s. 83-112
- Wyszowska I., 2015, *Problematyka historii kultury i sztuki w kształceniu kadr turystycznych*, [w:] *Kształcenie kadr dla gospodarki turystycznej i rekreacji*, S. Bosiacki (red.), AWF Poznań
- Xiang, Z., Wang, D., O'Leary, J.T., & Fesenmaier, D.R., 2015, *Adapting to the Internet: Trends in Travelers' Use of the Web for Trip Planning*, Journal of Travel Research 54(4), 511–527. <https://doi.org/10.1177/0047287514522883>
- Zajadacz A., 2017, *Dyssatysfakcja w przestrzeni turystycznej. Negatywne opinie u użytkowników TripAdvisor na temat głównych atrakcji turystycznych wybranych miast w Polsce*, Prace i Studia Geograficzne, T. 62, z. 3, s. 63 – 88

<http://krakow-przewodnik.com.pl/krakowskie-zabytki/kosciol-ss-piotra-i-pawla/> [9.10.2020]

[https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274772-d593040-Reviews-Church_of_St_Peter_and_St_Paul-](https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274772-d593040-Reviews-Church_of_St_Peter_and_St_Paul-Krakow_Lesser_Poland_Province_Southern_Poland.html)

[Krakow_Lesser_Poland_Province_Southern_Poland.html](https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274847-d485006-Reviews-Parish_Church_of_St_Stanislaus_Fara_Church-Poznan_Greater_Poland_Province_Central_.html) [dostęp 1.10.2020]

[https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274847-d485006-Reviews-Parish_Church_of_St_Stanislaus_Fara_Church-](https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274847-d485006-Reviews-Parish_Church_of_St_Stanislaus_Fara_Church-Poznan_Greater_Poland_Province_Central_.html)

[Poznan_Greater_Poland_Province_Central_.html](https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274856-d275005-Reviews-Museum_of_King_Jan_III_s_Palace_at_Wilanow-Warsaw_Mazovia_Province_Central_Poland.html) [dostęp 3.10.2020]

[https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274856-d275005-Reviews-Museum_of_King_Jan_III_s_Palace_at_Wilanow-](https://pl.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274856-d275005-Reviews-Museum_of_King_Jan_III_s_Palace_at_Wilanow-Warsaw_Mazovia_Province_Central_Poland.html)

[Warsaw_Mazovia_Province_Central_Poland.html](https://www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii/) [dostęp 2.10.2020]

<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii/> [dostęp 27.10.2020]

<https://zabytek.pl/pl/obiekty/krakow-historyczny-zespol-miasta-146> [dostęp 27.10.2020]

<https://zabytek.pl/pl/obiekty/poznan-historyczny-zespol-miasta-98> [dostęp 27.10.2020]

<https://zabytek.pl/pl/obiekty/warszawa-historyczny-zespol-miasta-z-traktem-krolewskim-i-wilano> [dostęp 27.10.2020]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Kościół_Najświętszego_Imienia_Jezus_w_Rzymie#/media/Plik:Il_Gesu.jpg [dostęp 27.10.2020]

<https://pik.poznan.pl/miejsca/fara-poznanska/> [9.10.2020]

<https://www.wilanow-palac.pl/> [9.10.2020]

<https://www.wilanow-palac.pl/edukacja> [dostęp 27.10.2020]

Baroque architecture as an inspiration for participation in urban tourism (as reflected by tourists' reviews of selected monuments in Kraków, Warsaw, and Poznań)

Abstract:

When visiting different cities, modern tourists are looking for new experiences and inspirations. They might get lost among the multitude of attractions and offers, sometimes even forgetting the traditional sights of city centers, including the architectural remnants of past ages.

This paper attempts at evaluating the importance of Baroque architecture in Poland for participation in urban tourism and its reflections in tourist reviews. In particular, the paper focuses on assessing tourists' awareness of the importance and meaning of three major monuments of the period: the Church of Sts Peter and Paul in Kraków, the Wilanów Palace, and the Poznań Collegiate Church¹². All three sites are featured in the main tourist routes of their respective cities.

The authors analyzed reviews posted on the Trip Advisor portal to establish whether Baroque culture or architecture are reflected in these reviews, and thus, whether they could have been the inspiration to visit the analyzed sites in the three selected Polish cities. The study was performed using the desk research method. Our comparison of tourists' reviews of the analyzed sites, posted on the Trip Advisor portal, revealed that most references to the Baroque featured in reviews of the Collegiate Church in Poznań (31%), followed by the Church of Sts Peter and Paul in Kraków (22%) and the Wilanów Palace (5%).

This was a pilot study, and the analysis performed here is an introduction to further, in-depth qualitative research.

Keywords: Baroque architecture, tourist attractions, urban tourism, travel motivations, tourist reviews

¹² Former Jesuit Church, now Collegiate/Parish Church (or "Fara"), officially called the Basilica of Our Lady of Perpetual Help, Mary Magdalene and St. Stanislaus, will be referred to in the present paper by its commonly used short names – Collegiate Church or Fara. [<https://pik.poznan.pl/miejsca/fara-poznanska/>]